

DR. NAGY ÉVA
főiskolai adjunktus
Tanárképző Főiskola, Tanítóképző Intézet
Nyíregyháza

Az irodalmi befogadás és oktatás kérdéseiről

– KORUNK IRODALMA A TANÍTÓKÉPZÉSBEN –

„A tanítói hivatás nemcsak mindennapi mesterség, hanem a legtágabb értelemben vett értelmiségi pálya.”¹

Az immár tekintélyes múlttal rendelkező nyíregyházi tanítóképzés a szakmai tudás és a gyakorlati-módszertani tapasztalatok megszerzése mellett mindig figyelmet fordított a szemléletet, világképet formáló ismeretek közvetítésére is. Napjainkban még inkább szükség van erre, hiszen a paradigmaváltások korszakát éljük a szellem különböző területein.

Korunk tudományos elméleti és művészeti törekvései az új évezred embereitől *szellemi nyitottságot* várnak. A befogadói horizont kitágítása, a korábbi elvárások módosítása azonban ma még nem könnyű feladat. A történelmi-társadalmi lét tapasztalatai, a családi nevelés, az intézményi-iskolai oktatás régebben rögzült irányai, szemléletformái, kialakult módszerei – a legjobb szándékkal is – többé-kevésbé változatlan tudásanyagot és értékrendszert közvetítettek hosszú ideig. A huszadik századi szellem- és művészettörténet pedig a folytonos változás, alakulás jegyében szerveződik tágabb horizontúvá, több nézőpontúvá, többféle értékrendszer közvetítőjévé. A szellemi nyitottság tehát a korábbi ismeretek, szemléleti formák, értékek, ítéletek kritikai felülvizsgálatát jelenti; a többirányú tájékozódás, a kérdezés, a kételkedés jogát hangsúlyozza.

A tudomány, a kultúra és a művészet különböző területein tevékenykedő értelmiség feladata, hogy az újabb kutatások, eredmények tükrében folyamatosan alakítsa, helyesbítse a valóságról s önmagáról alkotott képet. Ezen ismeretek közvetítésében s az újabb szemléletformák befogadásában válik különösen jelentőssé az oktatás szerepe.

Az érzelmi és intellektuális nyitottságra, lét- és önértelmezésre nevelés egyik legsajátosabb területe a modern, a kortárs irodalom. A tanítóképzésben az anyanyelvi tantárgyak sorába illeszkedik a *Korunk irodalma*. A tanítószakos hallgatók negyedéven ismerkednek meg ezzel a stúdiummal (az általános képzés keretében heti 2-4, a magyar műveltségterületen pedig heti 4-8 órában).

A *Korunk irodalma* elnevezésű stúdium a huszadik századi világ- és magyar irodalom kiemelkedő alkotásaiból válogatva igyekszik keresztmetszetét adni korunk írott művészetének. Az általános és középiskolai irodalomtörténeti ismeretekre támaszkodva vizsgáljuk, milyen vonulatok, irányzatok jelennek meg korunkban; pl. a tizenkilencedik századi romantikus világkép és a valóságtükröző realista ábrázolás történeti igényein-követelményein túllépve, *hogyan* módosul a valóságsszemlélet századunk folyamán az avantgarde, a neoavantgarde és a posztmodern áramlatokban.

Az avantgarde művészek a megváltozott világszemlélet és érzésvilág kifejezésére új művészeti nyelvet kerestek. „Az újról új szavakkal kell beszélni”² – hirdette Majakovszkij.

Radikálisan átértékelődik a művészet szerepe, a művész feladata is. Az új művészet a természet másolása, reprodukálása, a valóság illúziója helyett egy új valóság létrehozására törekszik.

„A művészet a teremtés allegorikus képe”³ – mondja Paul Klee.

Az alkotó szubjektum teremtő gesztusának előtérbe helyezése új, egyedi műformákat teremt. Ezáltal feloldódnak a hagyományos műnemi-műfaji határok, sőt az egyes művészeti ágak határai is. Gondoljunk csak a brechti epikus színházra vagy a különböző neoavantgarde törekvésekre, melyek az emberi hang akusztikus-zenei elemeiből építkeznek, vagy a filmbeli, zenei, színházi stb. eszközök felbukkanása az irodalomban. Mészöly Miklósnak a *Film* című regénye például egyszerre teremt meg az elképzelt film forgatásának és vetítésének illúzióját, de egy lehetséges film forgatókönyvének az alakulását is imitálja. Az újkori képzőművészet mobil-szerkezeteiben is az alakuló mű folyamatába nyerünk bepillantást.

Ezek a művészeti konstrukciók radikálisan megváltoztatják a befogadói hozzáállást is. A nézőt vagy az olvasót a passzív szemlélődés külső pozíciójából egy aktív érzelmi-intellektuális befogadói pozíció felvételére kényszerítik, mert a művekkel folytatott párbeszéd csak így lehet eredményes. (Az újabb elméleti kutatások a kommunikációként felfogott irodalom tényéből kiindulva ugyanis az olvasást dialogikus viszonyként fogják fel.) A modern irodalomelméletek (a befogadás és recepcióesztétika) szerint az irodalmi mű léte elképzelhetetlen olvasójának aktív részvétele, közreműködése nélkül. A Hans Robert Jauss⁴-féle irodalomfelfogás az irodalmi hermeneutikának és az irodalom történetiségének is újabb értelmezését alakította ki.

A hallgatónak – az elméleteken túl – azonban a maga olvasásán keresztül kell megtapasztalnia, hogy korunk irodalma izgalmas szellemi kihívás, kaland, mely által saját létét is értelmezheti.

Nem könnyű ilyen élményekhez juttatni a hallgatókat. A probléma többirányú. Pl. az olvasás presztízsenek nem kedveznek korunk létszemléleti tendenciái. Az időigényes és általában pénzhiányos szellemi kalandozás egyesek szerint értelmetlen luxusnak minősül. Nehezítik a befogadást az olvasói és műértelmezési előismeretek hiányosságai is. Kevés olvasói minta áll a hallgatók rendelkezésére. Befogadói elvárásaikat jórészt a tizenkilencedik századi romantikus és realista eszmények követelmények alakítják. Ennek következtében a hagyományosabb, cselekményesebb, valóságanalóg művek olvasása jelent élményt számukra. Szociológiai hitelességet várnak a művektől, a valóságról, társadalomról, emberi létről kialakított képük visszatükrözését. A huszadik századi művek nagy része pedig éppen a hagyományos formák felbontásában jeleskedik. Abszurd víziókat kelt életre (I. Beckett és Ionesco drámái), borzongató élményekről, elidegenedésről, értelmetlen cselekedetokről beszél (Camus, Franz Kafka művei), realitást és irrealitást játszhat egybe a kronologikus rend szétzilálásával (I. a latin-amerikai irodalom regényei – Marquez és Borges művei). Változatos a kép a század irodalmában: a groteszk különböző változataitól (Günter Grass) a negatív utópiáig (Orwell), a matematikai pontossággal megszerkesztett szentvelen leírásokig (I. Alain Robbe-Grillet), a nagy mítoszok újraeledéséig (Thomas Mann, Joyce), vagy éppen a magánmitológiák megteremtéséig s a tényirodalom, az irodalmi szociográfia különböző formáig (Mészöly, Szolzsenyicin, Capote stb.).

A befogadói ellenállás azoknál a narratív formáknál a legnagyobb, ahol a szövegstruktúra az alinearitás, a folytonos megszakitottság jegyében szerveződik, a különböző idősíkok váltják egymást, ahol a cselekmény helyét a történetek, reflexiók, elmélkedések, képek, leírások veszik át, s nehezen felismerhető motivikus kapcsolatok szövevényes hálójába kerül az olvasó. E művek értelmezése – valóban – többszöri olvasást és komoly szellemi erőfeszítést igényel (a magyar irodalomból például Ottlik Géza, Konrád György, Mészöly Miklós, Nádas Péter, Esterházy Péter művei).

De nemcsak a hagyományos formák felbomlása nehezíti a modern művek befogadását, hanem szellemi örökségünk folyamatban lévő átértékelődése is, mely az utóbbi évtized történelmi-társadalmi változásainak hatására indult meg a közép-kelet-európai országokban, köztük Magyarországon is.

A hagyományos irodalomtörténeti felfogás⁵ még a huszadik század nyolcvanas éveiben is a társadalmi változásokhoz és eszmei-ideológiai irányzatokhoz kötötte az irodalom alakulását (haladó és konzervatív, szocialista és humanista vagy népi irodalomról beszélt). A század második felében ugyan már inkább nemzedéki csoportosulásokat jelzett az ideológiai szempont tarthatatlansága miatt, de csak a kilencvenes évek irodalomtörténeti tanulmányaiban találkozhatunk az irodalom önállóságát hangsúlyozó, annak belső alakulására, poétikai változásaira figyelő történeti megközelítéssel. Ennek következtében át is értékelődtek a korábbi tendenciák, művek, alkotók. Kulcsár Szabó Ernő⁶ pl. a magyar irodalom 1948 és 1960 közötti szakaszát „irodalomtörténeti vákuum”-nak nevezi, ahol az irodalom belső alakulásának folytonossága szakadt meg (vö. Pomogáts és Kulcsár Szabó irodalomtörténeti összegzését).

Természetesen a modern és posztmodern nevében nem kell elvetnünk a hagyományosabb formákat sem, s azokat a műveket sem, melyek jelentős kordokumentumai egy sajátos történelmi-társadalmi korszaknak. A változás és folytonosság együttes jelenléte alakítja szemléletünket. Ezeket kell tudatosítanunk hallgatóinkban.

Weöres Sándor mondja: „Minden olyan gyors az állandóságban, hogy mire valamit gondolként, már másra gondolok.”⁷

Nehezíti a hallgatói értelmezést az is, hogy az interpretációban segítséget nyújtható tanulmányok „beszédmódja” jelentősen eltér az általuk használt köznyelvi megnyilatkozási formától: ez egyfelől az értelmezés vulgarizálásához vezethet, másfelől viszont a bonyolult interpretációk recepciójának problematikáját is jelzi.

Az oktató feladata a közvetítés a kétféle beszédmód között s az eredményes olvasás feltételeinek megteremtése. Az út, a mód sokféle (személyes motiváltság, oktatói gondolatok az olvasandó művekről, személyes élmények, a nehézségek megbeszélése, a párbeszéd lehetőségének megteremtése stb.); az elérendő cél pedig a befogadói aktivitás növelése, hogy erőfeszítésének eredményeként a hallgató is részese lehessen az érzelmi-intellektuális kalandnak.

Befejezésként Umberto Eco gondolataiból idézünk: „Minden műalkotás nyitott tárgy, amelyet a végtelenségig értelmezhetünk (...) mert minden mű jellegzetes vonása, hogy újabb és újabb arcu-
latait feltárva tapasztalatok kiismerhetetlen forrása lehet.”⁸

IRODALOM

1. Szöveggyűjtemény korunk irodalmának tanulmányozásához. Szerk.: Csíkvári Gábor. Budapesti Tanítóképző Főiskola, 1986., 1.
2. Ars poeticák a XX. századból. 1982., 34.
3. Uo. 52.
4. Vilcek Béla: Az irodalomtudomány „provokációja”, Budapest, 1995., 220–232.
5. A magyar irodalom története. 1945–1975. III/2. Szerk.: Béli Miklós, Rónay László. Bp., 1990.; Pomogáts Béla: Az újabb magyar irodalom. 1945–1981. Bp., 1982.
6. Kulcsár Szabó Ernő: A magyar irodalom története. Bp., 1983.
7. Ars poeticák a XX. században. Szerk.: Sík Csaba. 1982., 73.
8. Umberto Eco. A költői nyelv elemzése. In: Umberto Eco: Nyitott mű. Ford.: Dobolán Katalin. Bp., 1998., 107.

DR. SZERI ISTVÁNNÉ
vezető óvónő, közoktatási szakértő
Hajnóczy utcai Óvoda
Szeged

Alternatív módszerek az óvodai nevelésben

AZ ÓVODAI NEVELÉS ORSZÁGOS ALAPPROGRAMJÁRÓL

Az 1993-as Köznevelési törvény szerint az óvoda a köznevelési, köznevelési rendszer része. Az óvoda hároméves kortól az iskolába járáshoz szükséges fejlettség eléréséig nevelő intézmény. A 3–18 évesek nevelésének-oktatásának tartalmi struktúráját négy fő dokumentum jelöli ki:

1. Az óvodai nevelés országos alapprogramja
2. A Nemzeti alaptanterv
3. Az alapképzési vizsga szabályzata
4. Az érettségi vizsga szabályzata

Ezekhez csatlakozik a fogyatékos gyermekek óvodai és iskolai nevelésének irányelvei, a nemzeti, etnikai kisebbség óvodai és iskolai nevelésének irányelvei, a két tanítási nyelvű iskolai oktatás irányelve.

Az óvodai nevelés országos alapprogramja nem a hagyományos értelmű központi dokumentum. Szabályozó szerepe, műfaja jelentősen eltér a korábbiaktól. Megfogalmazza a magyar társadalomnak az óvodákkal szemben támasztott igényeit, fenntartja az óvoda-iskola kapcsolódási lehető-